

*Domböckerna som genealogiska källor**

Av Paul Wilstadius

Envar, som sysslar med genealogisk forskning och speciellt med städernas borgerskap, kommer snart till den tidpunkt, när kyrkoarkivens källor sina, och de källor, som då stå till buds, äro endast bouppteckningar — i den mån sådana finnas —, mantalslängder och domböcker. Mantalslängderna bestå som regel endast av en serie uppräknade namn, och många gånger uppställer sig stora svårigheter att identifiera just de personer, som man söker, då egentliga släktnamn bland borgerskapet först börja att uppträda under 1600-talets sista hälft, och många gånger förefinnas flera personer med samma förnamn och patronymikon, ofta till på köpet med samma yrke.

Domböckerna återstå då som enda källa för möjligheten att föra forskningen vidare bakåt i tiden, men forskningen i dem är tidsödande ehuru många gånger oerhört givande.

Låt oss ta några konkreta exempel, där jag inledningsvis på det bestämdaste vill påpeka, att avsikten ingalunda är att höja den magistrala pekpinnen mot föreliggande fel och i brister i våra tryckta korporationsmonografier. All genealogisk och biografisk översiktslitteratur är till den allra största nytta för den genealogiska forskningen, men den, som i sitt forskningsarbete ämnar begagna sig av en separat uppgift, gör klokt i att ej kritiklöst antaga den som säker utan själv jämföra den med det källmaterial, ur vilket den är hämtad.

* Med begreppet dombok (före processreformen 1948) förstås i allmänhet en underrättets huvudprotokoll, innehållande ett referat av rättegångsförhandlingarna jämte domstolens preliminära och slutliga beslut i kriminal- och civilmål samt de flesta ansökningsärenden. Under 1600-talet föras alla dessa mål i en följd, men så småningom börjar en uppdelning, så att kriminal- och civilmål föras i särskilda domböcker samt en ytterligare differentiering sker, i det att särskilda böcker ("småprotokoll") föras för lagfarts-, intecknings-, förmynderskaps-, boupptecknings-, äktenskapsförords- m. fl. ärenden. Man bör vid forskning alltså noga förvissa sig om hur många jämnlöpande domboksserier, som förefinnas.

Av samtliga domböcker — såvida de ej under tidernas lopp förkommit — finnas två ex.: en originaldombok, som numera (frånsett de dispenserade stadsarkiven i Arboga, Borås, Jönköping, Norrköping och Nyköping) förvaras i landsarkiven, och ett renoverat ex. i vederbörande hovrättsarkiv. Härvid bör uppmärksammas, att om en årgång saknas i t. ex. ett landsarkiv, så kan den mycket väl finnas i hovrättsarkivet och tvärt om. Vidare, att de renoverade exemplaren i hovrättsarkiven äro mera lättlästa än originalen, men de senare ha stundom mera fylliga detaljuppgifter och dessutom föreligger i dem ej risken för avskrivningsfel.

I *Sidenbladb*: Urmakare i Sverige under äldre tider, Sthlm 1947, sid. 55—57 finns t. ex. en biografi över den kände urmakaren *Peter Ernst*, som inflyttade till Stockholm från Växjö vid mitten av 1700-talet. Han säges vid sin död 1784 ha efterlämnat hustrun *Eva Enok*, vilken av sin styvmoder *Beata Maria de Broen* i testamente hade erhållit en gård i Växjö. Styvmoderns säregna namn gör det mycket lätt att hitta henne i Växjö stads kyrkoarkivalier. Hon var gift med rådmannen i Växjö Enok Enoksson och avled 1742. I hennes bouppteckning upptagas inga barn utan som närmaste arvingar stå hennes brorsbarn: Catharina och Beata Maria de Broen. Växjö stads dödböcker börja först 1726 och av dessa framgår, att rådmann Enoksson avled 1727 men ingenstädes i kyrkoarkivalierna kan hans första gifte spåras. I förhandenvarande tryckta källor: Rosengren: Ny Smålands Beskrivning, I, Växjö stad, sid. 210, nämnes endast det senare giftet samt att han hade två döttrar *Maria Christina* och *Eva*. För fortsatt forskning är man alltså hänvisad till Växjö stads domböcker. Av framlidne lektor Ludvig Larssons hand föreligger ur dessa en mycket omfattande excerptsamling, ordnad på lösa lappar och numera förvarad i Växjö stifts- och landsbibliotek. Av denna samling framgår, att rådmann Enoksson härstammade från Karlshamn, avlade buret i Växjö 1701 och efterlämnade vid sin död tre barn: sonen Mattias och döttrarna Maja (Maria), troluvad med kollegan vid Växjö skola Jakob Bolin, samt Eva, som vid faderns död var ogift. Vidare att han hade släktnamnet Gärlöff, men däremot ingenting om första hustrun, mer än att hans "antecessor matrimonii" (företrädare i äktenskapet) var salig Sven Persson Hielm. Slå vi så upp dennes excerptlapp, finna vi, att hans efterlämnade änka hette *Maria Mattsdotter Wexionia* och att hon 1702 10/1 avvittrade arv till sin dotter Catharina Svensdotter Hielm. Denna notis ger vid handen, att hon då ingick nytt gifte, men Växjö stads vigselböcker börja först 1726. Lyckligtvis finnas några årgångar av domkyrkans gåvolängder bevarade från omkring 1700 och vi finna där, att handlanden Enoksson på sin bröllopsdag 1702 2/2 till kyrkan skänkte 2 daler silvermynt.

Efter att ha lagt samman alla bitar i pusslet, framgår nu klart, att urmakaren Peter Ernsts hustru egentligen hette *Eva Enoksdotter Gärlöff*, dotter till köpmansborgaren i Växjö Enok Enoksson Gärlöff i hans första gifte med Maria Mattsdotter Wexionia, vigda 1702 2/2. Att fastställa hennes födelsedatum synes däremot svårt, då Växjö stads födelseböcker börja först 1724 och hennes födelseår med ledning av åldersuppgiften i dödsnotisen kan beräknas till 1708.

Ett annat exempel, som ligger något längre tillbaka i tiden: I *Grape*: Postkontor och postmästare i Sverige, Sthlm 1951, omtalas som Gränna stads förste postmästare och tillika borgmästare *Anders Svensson*, som var död 1660 28/6, då änkan begärde att få behålla postkontoret. En obekräftad uppgift, att hon skulle dött 1663

1/3 anföres även. I Gränna stads dödboksserie föreligger en lucka 1657—85, varför alltså kompletterande uppgifter här måste sökas på annat håll. 1889 brann Gränna kyrka ned och samtliga i kyrkan liggande gravstenar förstördes. Lyckligtvis hade inskriptionerna förut avskrivits av den trägne forskaren Eric Ihrfors och finnas bevarade i hans manuskript, *Smolandia sacra* i Kgl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens arkiv. Av detta framgår, att borgmästaren var begravd i kyrkan samt att han hette *Anders Svensson Printz*, död 1659 26/4, och hans hustru Maria Hansdotter, död 1666 4/10. Vidare att de hade 6 barn, och att gravstenen var lagd av mågen handlanden Lars Larsson Hilling.

Att borgmästaren verkligen dog 1659 bekräftas av Gränna stads dombok 1675 30/9, då Hans Hansson kannegjutare i Gränna kärar till borgmästarens arvingar, ang. en fordran, som hans salig fader Hans Thomasson hade haft och som borgmästaren 1659 skriftligen lovat att betala nästkommande sommar, "men på samma år blevo de båda döda". Hustruns dödsår kan ej exakt beläggas enligt domböckerna, då arvskifte p. g. a. arvingarnas inbördes tvister ej kom att äga rum förrän 1674 den 26 febr., då det skedde vid extraordinarie sammanträde på rådstugan och på greve Per Brahes uttryckliga befallning. Vid detta tillfälle omtalas dock endast 5 barn — möjligen kan Ihrfors ha felläst gravstenen, möjligen kan ett ha avlidit före 1674, vilketdera låter sig ej avgöra. Den mest inflytelserike av arvingarna var kommissarien över Skåne och Halland, äreborne och välbetrodde herr *Johan Printz*, som tydligen var den drivande kraften för att få arvskiftet till stånd, eftersom han avstod från sin arvedel till förmån för de andra syskonen. Denne Johan Printz är identisk med Kristianstads förste svenske postmästare och fås sålunda här ytterligare en kompletterande uppgift till Grape. Vidare var en dotter *Catharina Printz* gift med faderns efterträdare som postmästare Nils Andersson Carlinus. Ej heller detta släktsamband är känt av Grape. De övriga barnen voro: *Anders*, magister, bosatt i Stockholm och ej närvarande, *Maria* (av Ihrfors felaktigt kallad Cecilia), gift med handlanden i Gränna Lars Larsson Hilling, och *Annika*, gift med befallningsmannen Johannes Hageman.

Vad borgmästaren själv beträffar, så tillhörde han säkerligen den stora västgöta-släkten Printz, vars mest kände medlem är guvernören över Nya Sverige, sedermera landshövdingen i Jönköpings län Johan Printz. Släktlinjerna äro emellertid här svåra att följa med de bristfälliga tryckta källor som stå till buds, helst som dottersönerna ofta upptaga morfaderns släktnamn Printz. Denna tendens att upptaga matronymika är under 1600-talet f. ö. ganska vanlig i de fall, då moderns släkt var mera känd och inflytelserik, men för sentida genealoger ganska besvärlig och leder lätt till felaktiga slutledningar.

Som regel får man antaga, att domböckernas uppgifter äro riktiga i de fall, där

händelseförloppen äro samtida med förhandlingen, och även om de ligga en mans-ålder eller mer tillbaka, måste de med hänsyn till 1600-talets starka släktkänsla tillmätas stort sanningsvärde. Kommer man däremot in på 1700-talet förtunnas starkt de traderade släktlinjerna, varför det då är klokt att i den mån äldre domböcker föreligga gå tillbaka och kontrollera uppgifterna. Ett sådant exempel må anföras:

År 1760 förekom i Gränna ett ganska kuriöst rättsfall med starkt genealogiskt inslag. Sågskäraren Peter Falk och mjölnaren Håkan Håkansson vid Röttle kvarnar kära nämligen mot smeden Jonas Gadd för att denne bortsålt kärändenas med flere andras "gravstenar över förfäderna". Målet togs upp som en rent ekonomisk fråga och det gällde att klarlägga parternas arvsberättigande till de omstridda stenarna. Genom vittnesförhör klarlades, att smeden Gadds farfarsfar hette Erasmus Eriksson, som var mjölnaren Håkanssons svärfar och Peter Falks hustrus morfar. Denne Erasmus Eriksson hade även varit mjölnare vid Röttle och bekostat bägge stenarna. Vidare hade han varit gift två gånger och i första giftet haft söner: Per Erasmusson, som var smeden Gadds farfar, samt Jakob och Abraham Erasmusson. I andra giftet voro tre döttrar: Sara, Catharina och Maja, den senare gift med käranden Håkan Håkansson. Rättens ledamöter tågade därefter ner på kyrkogården och besiktigade stenarna, varvid den ena hade följande inskrift:

Här hwilar i Herranom salig Erik Nilsson i Röttle, hwilken afsomnade 1665 samt hans k. hustru gudfruchtig H. Abelonia Erasmusdotter, hwilken afsomnade Anno 1667 med 10 sine k. barn.

Och den andra:

Här hwilar i Herranom S. Erasmus Eriksson wid Röttlele quarnar, hwilken afsomnade med sin k. hustru gudfruchtig H. Beata Pebrsdotter, hwilken afsomnade then 2 December 1663 med theas k. barn PRS IRS ARS.

Initialerna i slutet på den sista stenen skulle alltså betyda: Per Rasmusson, Jakob Rasmusson och Abraham Rasmusson. Går man så tillbaka till domböckerna på 1600-talet visar det sig att alla namn stämma med undantag för två av dessa Erasmus Erikssons tre söner. De hette nämligen *Per*, *Johan* och *Anders*. I det inledande vittnesförhöret säges vidare, att Abraham (= Anders) Erasmusson 1760 hade en son i livet. Detta är orimligt, ty han avled 1692 barnlös som smed i Gränna, då fadern ärvde all hans smidesredskap, varefter änkan gifte om sig med borgaren Gustaf Svensson Sjögren.

Som synes funnos i detta domboksprotokoll ej mindre än tre felaktigheter, men traderingstiden är ju också tämligen lång och förhandlingen sker i 1700-talets rationalistiska anda, då man inte längre hade något intresse av hålla reda på sina förfäder. Detta märker man väl på prästerskapets inställning till denna ganska

olustiga affär, enär kyrkoherden i Gränna hade tillstyrkt försäljningen med motiveringen: "det vore tillständigt taga sitt igen, där det finnes".

Domboksforskning är både arbetskrävande och tålamodsprövande. Lika ofta som den ger goda resultat, ger den inga alls. För den som vill följa en viss släkt, ter det sig stundom hopplöst att i domböckernas virrvarr av människor kunna följa spåret. Släktmedlemmarna uppträda stundom med släktnamn, stundom med patronymika, stundom blott med förnamn + yrkesnamn. Excerptera hellre för mycket än för litet! Registrera excerpterna både på förnamn, patronymika och släktnamn! Endast därigenom kan man överblicka materialet. Alltför ofta sammanställer man sitt material och finner då, att en viktig nyckeluppgift saknas, som man sett men ansett ovidkommande, och då är det inte lätt att erinra sig var notisen fanns.